

СТАНОВИЩЕ

за дисертационния труд

на **Юлияна Стефанова Узаничева** на тема:

*„Стратегии на езикова агресия в парламентарната реч
в България и Украйна“*

за придобиване на образователната и научна степен „Доктор“

по професионално направление 2. 1. Филология,
славянски езици (украински език)

от доц. д-р **Албена Проданова Стаменова**,
СУ „Св. Климент Охридски“

Общият обем на дисертацията на Юлияна Узаничева е 265 страници, който включва увод, четири глави, заключение, библиография, наброяваща 207 заглавия и множество електронни ресурси, и две приложения.

В **увода** е формулиран основните насоки и конкретизира проблематиката на работата, обоснова е изборът на времеви отрязък на изследването (2014–2018 г.). **Обектът** на изследване на труда е *речта на народните представители в България и Украйна*. Той се изучава въз основа на широк кръг **непосредствени източници** на изследването, които дисертантката уместно набелязва и последователно анализира. Те са аналогични за двете изучавани групи хора и двата обществено-политически контекста: *стенограми* на парламентарни заседания в Народното събрание и Върховната Рада, *изказвания по време на официални събития, интервюта с депутати и политици*, които имат достъп до парламентарната трибуна, *цитати от изказвания на депутати в кулоарите на парламента, официалните профили на парламентаристи в социалните мрежи*. Всички тези източници съществуват в открит достъп.

Предметът на изследването са *„думи, изрази и употреба на различни речеви похвати в публичните изказвания на парламентаристите от България и Украйна, които могат да бъдат окачествени като агресивни – нападки, обиди, както и думи и изрази от общ характер, които в контекста на разговора променят прякото си значение и могат да бъдат определени като агресивни, тъй като се използват с цел уязвяване на опонент, и са част от определено целенасочено речево поведение“*.

Целта на работата е да се установи *„защо се използва езикова агресия от страна на парламентаристите в България и Украйна, към кого е насочена тя и доколко е ефективна“*. Изследователските задачи, поставени за постигане на целта, са:

„– общ преглед на изследванията по темата за агресивна реч и поведение въобще и в частност на политиците, които са правени до момента в психологията, социологията и лингвистиката, както и на връзката между политиката и езика;

– общ преглед на формирането и развитието на парламентарната реч в България и Украйна през периода на прехода – от края на 80-те години на ХХ век до момента;

– идентифициране, събиране и описание на агресивен тип реч и поведение от страна на парламентаристите в България в периода 2014–2018 г.;

– идентифициране, събиране и описание на агресивен тип реч и поведение от страна на парламентаристите в Украйна в периода 2014–2018 г.;

– систематизиране и класификация на събрания материал;

– обобщаване на приликите и разликите в стратегиите на езикова агресия на парламентаристите в България и Украйна в периода 2014–2018 г. на базата на събрания материал;

– създаване на езикови портрети на политици, които най-ярко представят определен тип агресивно говорене;

– изследване на нагласите на избирателите спрямо проявите на езикова и/или физическа агресия от страна на депутати чрез провеждане на онлайн анкета, изготвена на български и украински език и обобщаване на резултатите от нея“.

В увода също така са дефинирани редица понятия и термини, чието еднозначно разбиране и употреба са основополагащи за труда. Такива термини са: *стратегия, агресия, езикова и речева агресия, стратегия на езикова агресия, агресивност на речта, обект на агресията и адресат на агресията.*

Първата глава полага теоретичните основи на дисертацията и е озаглавена **„Език, политика и агресия“**.

В първия раздел от нея: *„Политиката и езикът“*, са представени постановки относно връзката между езика и политиката, за идеологическата същност на речта, както и отражението върху политическия език на смяната на общественно-икономическия строй в България и Украйна.

Във втория раздел: *„Агресия и видове агресивно поведение“* са описани различните видове и прояви на агресивното поведение, като за основа е приета класификацията на Алан Бъс. Така видовете агресия в зависимост от насочеността си и начина си на проява са разгледани в три насоки: физическа или вербална, активна или пасивна, директна или индиректна. Отбелязана е и театрализираната агресия, която представлява не реакция на определен дразнител, а целенасочено поведение, целящо да унизи противника. Съчетаването на отделните класификационни подходи дава възможност за детайлно типизиране на агресивното поведение, което дисертантката последователно прилага по-нататък в работата си. Първата глава, както и всички след нея, завършва със систематизирани изводи от изложението.

Втората глава от дисертацията е озаглавена **„Агресията в българската политическа среда“**.

Първият раздел от нея е назван: *„Политиката и езиковата агресия в България в края на ХХ и началото на ХХІ в.“*. В него е направен ретроспективен преглед на развитието на политическия език в страната от началото на обществените промени в последното десетилетие на ХХ в. до 2014 г. Обособени са няколко вълни на промени в стила на политическото говорене и на преобразуването на словесната агресия от един вид в друг, но не и изчезването ѝ.

Вторият раздел, *„Политиката и езиковата агресия в България в периода 2014–2018 г.“*, разглежда какво предизвиква езиковата агресия и как се изразява тя. По отношение на причинителите на агресивното поведение на политиците Юлияна Узаничева набелязва два основни фактора: популизма и едно явление, наречено от нея „синдром на подчинения език“. В тази формулировка авторката влага понятието за *„враждебно отношение спрямо употребата, особено в официална среда, на език, различен от националния, към който съответния народ е имал някаква политическа зависимост във времето“*, като отношението между националния език и „другия, различния език“ (кавичките мои – А. С.) е концептуализирано в понятията „подчинен език“ и „доминиращ език“. В различни периоди от историята на българския народ доминиращи езици са били турският и руският, а българският, съответно на положението на носителите му, е бил в ролята на подчинен. В днешни условия употребата в публичната реч на някой от гореспоменатите други езици и особено на турския събужда у някои политици, както и като цяло у отделни групи

хора в обществото, агресивен импулс, който именно е означен с понятието „синдром на подчинения език“.

Начините на изразяването на езиковата агресия са другата изследователска насока във втори раздел от втора глава. Тук са разгледани и илюстрирани различни речеви похвати и се стига до извода, че средствата на езиковата агресия са два типа: пряко обиждащи (ругатни, обиди, пейоративни и нецензурни изрази, „ти“-фòрма на обръщението и пр.) и опосредствано обиждащи (чрез метафори, евфемизми, термини от различни области и пр.). Изследван е също стилът на агресивно речево поведение при жените и при мъжете депутати и са направени по два езикови портрета от всяка група – на Корнелия Нинова и Цвета Караянчева и на Волен Сидеров и Цветан Цветанов.

Като цяло в този раздел са изпълнени няколко от изследователските задачи, които дисертантката си поставя, затова и той заема близо 50 страници.

Третата глава от труда е озаглавена **„Езиковата агресията в украинската политическа среда“**. Тя е структурирана по еднакъв с предходната глава начин и е с аналогичен фокус на изследване, отнасящ се до украинската политическа действителност. В Украйна „синдромът на подчинения език“ се проявява спрямо руския език, което е обосновано с преглед на спецификата на украинското историческо и културно развитие. Политиците, избрани за езиково портретиране, са Юлия Тимошенко, Надия Савченко, Олег Ляшко и Олександр Вилкул. Отново вторият раздел на тази глава доминира с обема си над първия.

Четвъртата глава от дисертационното изследване анализира агресивното речево поведение на парламентаристите от функционална гледна точка и е наречена: **„Стратегии на езикова агресия и отражението им върху нагласите на избирателите в България и Украйна“**.

В първия раздел от нея – *„Стратегии на езикова агресия на българските и украинските парламентаристи“*, е направено важното разграничение между **обект** на езиковата агресия (този, към когото е пряко насочено агресивното поведение – конкретен политически опонент) и **адресат** на езиковата агресия (този, който трябва да бъде впечатлен от такова поведение, а именно избирателите).

В този раздел е извършена и класификация на стратегиите на езикова агресия, наблюдавани в България и Украйна. Тези видове са оригинално наречени „стратегия на скандала“, „стратегия на провокацията“ и „стратегия на манипулацията“, като са характеризирани от гледна точка на възприетата в дисертацията класификация на видовете агресия и са илюстрирани с типове поведение на определени политици.

Във втория раздел от четвърта глава – *„Отражение на езиковата агресия на парламентаристите върху нагласите на избирателите в*

Украйна и България“, са представени резултатите от анкета, съставена и проведена от Юлияна Узаничева сред пълнолетни български и украински граждани, живеещи в съответната страна и имащи право на глас. В нея въпросите към респондентите се отнасят до това какво възприемат като езикова агресия, дали смятат за приемливо прибягването до езикова агресия от страна на политиците, дали биха отдали гласа си за политик, който прилага езикова агресия и пр.

В **заключението** са обобщени наблюденията, до които авторката е достигнала в процеса на изследването на поставената проблематика.

Дисертацията завършва с две приложения, които не са озаглавени, а само номерирани. Първото съдържа анкетите, проведени от дисертантката, и резултатите от тях. Второто приложение съдържа цитати от изказвания на политици, които служат за основа на изследването и за потвърждение на изводите.

Работата на Юлияна Узаничева е първото съпоставително изследване на българската и украинската политическа реч и представлява оригинално и самостоятелно проучване, насочено към разкриване на средствата за осъществяване на езиковата агресия и на целта на използването ѝ в речта на политиците. То е изпълнено задълбочено и с много добра библиографска осведоменост, познаване на политическата и културната действителност в двете страни и медийното ѝ отразяване, с умело боравене с източниците на информация.

Една от най-силните страни на работата е, че авторката си поставя за цел не просто да събере и класифицира проявите на езикова агресия, с което тя се е справила отлично, а да отговори на най-важния въпрос – защо се използват такива изразни средства в политическата реторика. Изследователските задачи съответстват на поставената цел, структурата на труда е логична и съответства на поставените задачи, към изпълнението на които изложението се придържа последователно.

Уместно е решението на авторката да изведе и изясни в увода основните понятия, които използва в работата си. Събран е значителен по обем материал, който е изследван аналитично и по същество. Това позволява подробно да бъде описан и класифициран агресивният речеви инструментариум на българските и украинските депутати. Езиковите портрети на български и украински политици са изградени с познаване на същността на речевата им продукция, като ги характеризира в съответствие с нея.

Заслужава да се отбележи проницателното наблюдение на дисертантката, изкристализирало в понятието „синдром на подчинения език“, което хармонично се вписва в научния контекст на съвременната социолингвистика.

Трябва да се изтъкне също извършеното от Юлиана разграничение на обект и адресат на езиковата агресия. Това разграничаване кореспондира с положението за театрализираната агресия и представлява следваща стъпка в анализа и осмислянето на изследваното явление. От гледна точка, отчитаща обекта на агресията, може да се направи извод към какво е насочена тя. От гледна точка, отчитаща адресата на агресията, може да се направи извод защо се използва тя. Този подход, съчетан с убедителното открояване от авторката на популизма като генератор на езикова агресия, дава възможност да се обяснят определени аспекти от политическото поведение на народните избраници. Доказателство за това е проведеният съпоставителен анализ, който показва впечатляващи сходства в речевото поведение на депутатите в двете страни.

От тези позиции изложението пряко води към отговор на въпросите, поставени в целта на работата. Формулираните от дисертантката стратегии на езикова агресия са творчески извлечени от действителността и недвусмислено илюстрирани чрез речта на практикуващи ги политически оратори.

Съставената и проведена от авторката анкета сред избирателите, съдържаща се в първото приложение към дисертацията, е информативна и отговаря на основен въпрос от целта на работата ѝ. Второто приложение онагледява и подкрепя изводите ѝ, убеждавайки читателя в тяхната основателност.

По този начин дисертационният труд излиза извън рамките на филологията и би могъл да подпомогне бъдещи научни търсения в областта на политологията, политическата и социалната психология и културологията. През призмата на своето изследване тя дава обяснение на някои съществени особености на българския и украинския исторически развой и отражението им в съвременната политическа култура на България и Украйна, а и в културата на тези две страни като цяло.

С оглед на казаното по-горе намирам, че представеният за рецензиране труд на Юлиана Узаничева изпълнява задачите, поставени пред него, и постига определената цел. Той безспорно притежава качествата, които дават основание на авторката му да се присъди научната и образователна степен „доктор“, и убедено гласувам за това.

доц. д-р Албена Стаменова

15. V. 2020

София